

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
دوره ۱۲ / شماره ۲ (پیاپی ۶۶) / تابستان ۱۴۰۲
صفحه ۴۴۵ تا ۴۶۴

ارائه مدل چگونگی تأثیر تحریم‌ها بر زنجیره سرمایه‌گذاری تا بهره‌برداری صنعت نفت ایران با روش نظریه داده بنیاد

عباس ایاران

گروه مدیریت صنعتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
Email: ayaran.ieee@yahoo.com

مهدی فدایی

گروه مدیریت صنعتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران (نویسنده مسئول)
Email: fadaei@iaurasht.ac.ir

مهدی همایون فر

گروه مدیریت صنعتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
Email: homayounfar@iaurasht.ac.ir

حسین عموزاد خلیلی

گروه مهندسی صنایع، واحد نوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، نوشهر، ایران
Email: amoozad92@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۹

چکیده

اعمال و تشدید تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه کشورمان، ایجاب می‌کند سازوکار اثرگذاری این تحریم‌ها و تأثیر و تاثراتی که باعث تشدید اثر آنها می‌گردد، شناسایی شود. در این تحقیق، پس از مطالعه منابع موجود با کمک روش نظریه داده‌بنیاد و با تحلیل کیفی مطالب کتب، مقالات و خبرهای تحلیلی الگوی پارادایمی که منجر به انتقال اثر تحریم‌ها بر صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی و حصول درآمدهای نفتی می‌شود، شناسایی گردیده است. پس از انجام کدگذاری باز، محوری و انتخابی نتایج نشان داد عوامل علی ناشی از تحریم‌ها از جمله کاهش سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت و فرآورده‌های نفتی، اختلال در فروش، صادرات و واردات نفت و فرآورده‌های نفتی، افزایش هزینه تولید و توسعه و ترک پروژه‌ها توسط شرکت‌های خارجی بواسطه شرایط زمینه‌ای نظیر وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکتشاف، عدم استفاده از نخبگان علمی و توسعه نیافتگی تولید فرآورده‌های نفتی با ارزش افزوده بالا منجر به تأثیرپذیری بالای صنعت نفت ایران از تحریم‌ها گردیده است.

واژه‌های کلیدی: تحریم‌های نفتی، صنعت نفت ایران، نظریه داده بنیاد، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در صنعت نفت

۱- مقدمه

ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه و به دلیل همجواری با منابع انرژی دریای خزر و خلیج فارس و نیز دسترسی به آبراه‌های بین‌المللی، از منابع غنی و گسترده و مخازن بزرگ نفت و گاز و معادن عظیم زیرزمینی برخوردار است و به همین دلیل جایگاه کشور در حوزه مبادله انرژی در جهان، جایگاه بسیار ویژه‌ای است (رجیبیان و همکاران، ۱۳۹۹). نظر به جایگاه ویژه ایران در حوزه انرژی در خاورمیانه و جهان و همچنین اهمیت منابع هیدروکربوری، مدیریت صحیح این منابع در فرآیند تولید تا مصرف در کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (آناهیده، ۱۳۹۱). انرژی در حیات اقتصاد صنعتی جوامع، نقش زیربنایی ایفا نموده، به این معنا که هرگاه انرژی به مقدار کافی و به موقع در دسترس باشد، توسعه اقتصادی نیز میسر خواهد بود (دلآوری و همکاران، ۱۳۹۲). در این بین نفت خام به عنوان اصلی‌ترین نوع انرژی، منبع اصلی درآمد کشورهای اوپک را از جمله ایران را تشکیل می‌دهد. در ایران قبل از اعمال تحریم‌ها، حدود ۶۰ درصد درآمدهای دولتی و ۹۰ درصد درآمدهای صادراتی کشور ایران را درآمدهای حاصل از فروش منابع نفت و گاز تشکیل می‌داده است (فرزائگان، ۲۰۱۱). همچنین یکی از مهمترین تاکیدات بندهای اقتصاد مقاومتی مربوط به مدیریت سرمایه‌گذاری در زنجیره تأمین صنعت نفت و درآمدهای نفتی است (راعی و کرمی، ۱۳۹۴). لذا عواملی که منجر به ایجاد نوسان درآمدهای نفتی دارند از جمله تغییر قیمت و یا تحریم‌ها، تأثیر زیادی بر اقتصاد کشور خواهند گذاشت (مهر آرا و نیکی اسکویی، ۱۳۸۵) و اقتصاد ایران با شدت نسبتاً بالایی در معرض ضربه‌های ناشی از تغییرات درآمدهای نفتی قرار دارد. لذا لزوم برنامه‌ریزی جهت کاهش آسیب‌پذیری از این ناحیه اهمیت ویژه داشته و دارد. توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز جهت تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت یکی از راهکارهایی است که می‌تواند آسیب‌پذیری کشور را در برابر تکانه‌های داخلی و خارجی کاهش دهد (اصفهانی و مهندس، ۲۰۱۴).

با علم به اهمیت موضوع تأثیرپذیری صنعت نفت از تحریم‌ها و اینکه تاکنون مطالعات و منابع فراوانی جنبه‌های مختلف این موضوع را بررسی کرده‌اند، هدف از این تحقیق شناسایی سازوکار اثرگذاری تحریم‌ها بر روی صنعت نفت ایران با کمک تحلیل کیفی منابع متعدد موجود و جمع‌بندی آنهاست. روش کیفی نظریه داده بنیاد (گراندد تئوری) در موضوعات مختلف کاربرد خود را در تحلیل و جمع‌بندی منابع اعم از مقالات، کتب، مصاحبه‌ها و پرسشنامه‌ها به خوبی نشان داده است و با اتکا به آن می‌توان الگوی پارادایمی مناسب که بتواند شرایط عملی، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و راهبردها را استخراج کرد. لذا در این تحقیق نیز مبتنی بر این روش در ابتدا به شناسایی مقوله‌های اصلی و فرعی دخیل در سیستم اثرگذاری تحریم‌ها بر روی صنعت نفت ایران پرداخته شده است. سپس الگوی پارادایمی نشان‌دهنده شرایط عملی، زمینه‌ای و مداخله‌ای در زنجیره تأمین صنعت نفت ایران ارائه شده و مبتنی بر این الگو به ارائه راهبردهای قابل بکارگیری در این صنعت پرداخته شده است.

- بیشترین و مهمترین مقولات اصلی و فرعی مطرح شده در خصوص تأثیرپذیری صنعت نفت از تحریم‌ها کدام‌ها هستند؟
- تأثیر تحریم‌های صنعت نفت با کدام الگو بر روی این صنعت اثرگذار بوده است؟
- مهمترین علت‌های تأثیرپذیری صنعت نفت از تحریم‌ها کدام‌ها هستند؟

- کدام عوامل زمینه‌ای تأثیر تحریم‌ها بر صنعت نفت را تسهیل نموده‌اند؟

مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

زنجیره تأمین مجموعه سازمان‌هایی هستند که به سازمان‌های بالادست و پایین دست تقسیم شده و با یک محصول یا خدمت از طریق انجام فعالیت‌ها و فرآیندهای مختلف در پی ایجاد ارزش برای مشتری نهایی هستند. زنجیره تأمین تمام فعالیت‌های مرتبط با جریان کالا و تبدیل ماده، از مرحله تهیه ماده اولیه تا مرحله تحویل کالای نهایی به مصرف‌کننده را شامل می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۹). زنجیره تأمین صنعت نفت از سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در این صنعت شروع شده و تا فروش نفت و فرآورده‌های نفتی و انتقال این درآمدها به داخل کشور ادامه می‌یابد. اعمال و تشدید تحریم‌های کشورهای اروپایی و آمریکا، دسترسی به پرداخت پول و همکاری بانکی، شرکت‌های فنی و سرمایه‌گذاری در صنعت نفت، شرکت‌های بیمه و نفتکش و شرکت ملی نفتکش را هدف قرار داده‌اند و پس از شدت گرفتن تحریم‌ها علاوه بر خروج شرکت‌های فعال در پروژه‌های صنعت نفت، منجر به کاهش خرید نفت خام کشورهای اروپایی، ژاپن، کره جنوبی و ... شده است. قدرت انحصاری دولت آمریکا در حوزه تراکنش‌های بانکی و اعلام توقف فعالیت بانک‌هایی که به دریافت و جابجایی وجوه حاصل از فروش نفت خام ایران اقدام می‌کردند، نشان از وضعیتی دشوار در حوزه تولید درآمد نفتی و همچنین دسترسی به وجوه حاصل از فروش نفت خام، میعانات گازی، فرآورده‌های نفتی و محصولات پتروشیمی دارد (رضوی و زین‌الدینی، ۱۳۹۷).

یکی از قانون‌های مصوب کنگره آمریکا در سال ۲۰۰۹ قانون سیسادا^۱ است. قانون سیسادا که کاهش سقف سرمایه‌گذاری مجاز در صنعت نفت و گاز ایران، از چهل میلیون دلار مجاز در قانون ایلسا^۲ به بیست میلیون دلار آمریکا را رقم می‌زد و همچنین فرآیند تأمین فرآورده‌های نفتی، به ویژه بنزین در ایران را هدف قرار می‌داد، با همراهی کشورهای اروپایی روبه‌رو شد؛ تا جایی که شورای اتحادیه اروپا نیز همزمان در تلاشی مشابه، تصمیمی را در ۲۶ ژوئیه ۲۰۱۰ و سپس در ۲۵ اکتبر ۲۰۱۰ به تصویب رساند که هرگونه سرمایه‌گذاری در زمینه اکتشاف، تولید و پالایش نفت، گاز و همچنین گاز طبیعی مایع در ایران را ممنوع می‌کرد (CISADA, 2010).

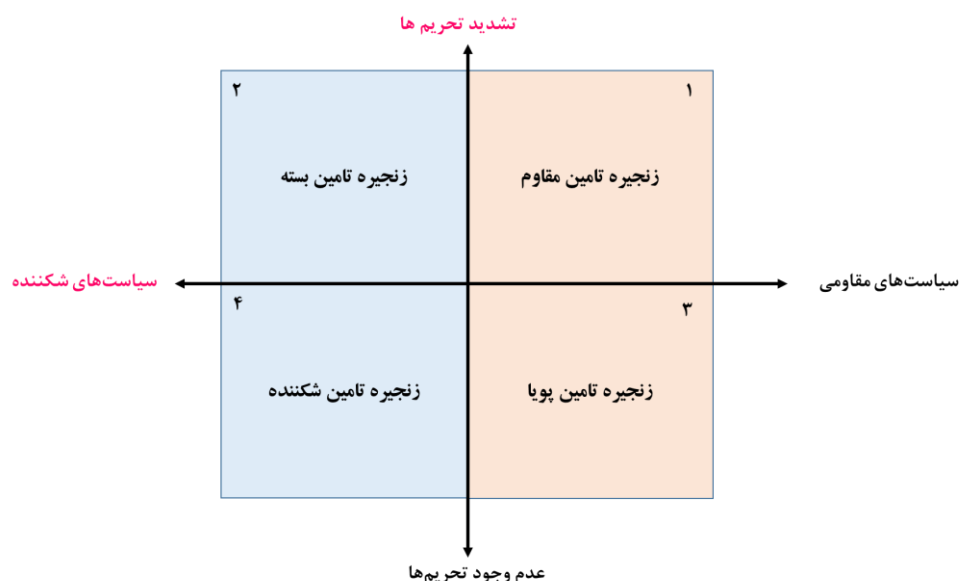
تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه تحریم‌های آیسا (داماتو) و به دنبال آن تحریم‌های اخیر، ایجاب می‌کند راه‌حل‌های جدیدی به منظور مقابله با این تحریم‌ها پیش گرفته شود. از آنجا که عمده این تحریم‌ها، صنعت نفت و گاز و شبکه بانکی را مورد حمله قرار داده، بدیهی است به‌کار نگرفتن روش‌های مقابله با تحریم‌ها، می‌تواند در بخش مولد آسیب‌های زیادی به اقتصاد کشور وارد کند.

وضعیت‌های متصور برای زنجیره تأمین صنعت نفت ایران در قبال تحریم‌ها را می‌توان در شکل زیر نشان داد. در منطقه ۱ تحریم‌های شدیدی وجود دارند اما تدابیر لازم جهت مقاوم‌سازی اقتصاد که عموماً اقدامات بلندمدت است، صورت گرفته اما در وضعیت ۲ با وجود تحریم، تدابیری که صنعت نفت را در مقابل تحریم‌ها مقاوم سازد وجود ندارد. در منطقه ۳ که منجر به زنجیره تأمینی پویا خواهد شد، نبود تحریم‌ها و مقاوم بودن صنعت نفت و

¹ Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act (CISADA)

² Iran and Libya Sanctions Act (ILSA)

پایین بودن آسیب‌پذیری است. در منطقه ۴ که اقدامات مربوط به مقاوم سازی صنعت نفت صورت نگرفته و تحریم‌ها وجود ندارند، وضعیت شکننده برای صنعت نفت ایجاد می‌کنند.

شکل ۱: وضعیت‌های متصور برای تقابل تحریم‌ها و سیاست‌های مقاوم‌سازی صنعت نفت (احمدی و همکاران، ۱۳۹۹)

بررسی ادبیات تحقیق نیز نشان می‌دهد برخی از تحقیقات سرمایه‌گذاری بین‌المللی و تحریم‌های نفتی را از جمله متغیرهایی عنوان کرده اند که بر میزان درآمد حاصل از فروش نفت و متغیرهای اقتصادی بسیار مؤثرند (صمدی فروشانی و همکاران، ۱۳۹۸-فرزانگان و هایو (۲۰۱۹)) و برخی دیگر افزایش قیمت فرآورده‌های نفتی به سمت قیمت بین‌المللی آنها و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های با ارزش افزوده بیشتر در صنعت نفت را از جمله سیاست‌هایی عنوان کرده اند که منجر به افزایش منافع ملی حاصل از صنعت نفت می‌شود (حسینی و همکاران، ۱۳۹۷). فرخانی و همکاران (۱۳۹۷) به تشریح بندهای اقتصاد مقاومتی که مرتبط با صنعت نفت و گاز می‌باشد، پرداخته‌اند. آنها نقش انکارناپذیر صنعت نفت و گاز در درآمدزایی، تأمین امنیت داخلی و بین‌المللی و رشد و پیشرفت اقتصادی کشور به ویژه در دوران کنونی، را از جمله دلایل توجه ویژه بندهای اقتصاد مقاومتی به این بخش دانسته‌اند. رضوی و زین‌الدینی (۱۳۹۷) با مطالعه تطبیقی تحریم‌های اقتصادی ای اعمال شده در فاصله سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی صنعت نفت و گاز و اقتصاد ایران در برخورد با اعمال دوباره تحریم‌های ثانویه آمریکا شناسایی کرده و از این طریق، به ارائه راهکار برای پیشگیری و کاهش آثار منفی تحریم‌های ثانویه اقتصادی جدید پرداخته است.

مرزبان و استادزاد (۱۳۹۴) نشان دادند اثر تحریم‌های نفتی بر روی رفاه اجتماعی محسوس است و در صورتی که ترکیبی از تحریم‌های فروش نفت و کالاهای مصرفی، واسطه‌ای و سرمایه‌ای اعمال شود تأثیر تحریم‌ها به مراتب وسیع‌تر خواهد بود.

رصاف و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند ایران تسلیم تحریم‌های نفتی اعمال شده نخواهد شد و به دنبال یافتن راهی برای کم اثر کردن تحریم‌ها خواهد بود چرا که می‌تواند با این کار وضعیت رفاهی خود را بهبود بخشد. به علت وجود هزینه‌های اقتصادی ناشی از تحریم‌های نفتی علیه ایران، عدم تفاهم کامل بین آمریکا و اروپا و تلاش ایران برای دور زدن تحریم‌ها به نظر می‌رسد که آمریکایی‌ها نتوانند صادرات نفت ایران را به صفر برسانند.

از جمله منابع دیگری که در تحلیل کیفی این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است در جدول زیر ارائه گردیده. از آنجا که در تحلیل نظریه داده بنیاد به صورت کامل نتایج این تحقیقات مدنظر قرار گرفته است، از مرور آنها صرف نظر شده است.

جدول ۱: منابع بکارگرفته شده در تحلیل کیفی با کمک نظریه داده بنیاد

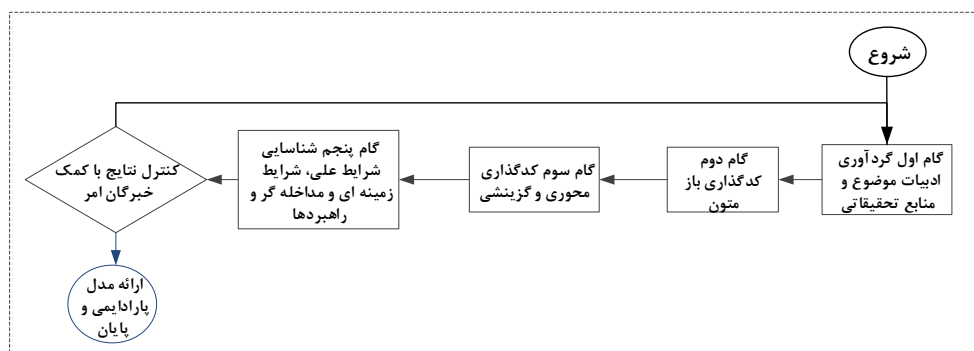
ردیف	نوع منبع	منبع
۱	مقاله	(بخشایش و همکاران، ۱۳۹۲)، (ولدان زرقانی، ۱۳۹۷)، (رضوی و زین الدینی ۱۳۹۷)، (صحرائی و اکبریانی فیضی، ۱۳۹۸)، (برکشلی، ۱۳۹۱)، (ساعی و پاشنگ، ۱۳۹۶)، (بخشایش و مصطفایی، ۱۳۹۲)، (حسینی و همکاران، ۱۳۹۷)، (بنشاسته و همکاران، ۱۳۹۹)، (موسوی اصفهانی و همکاران، ۱۴۰۰)، (فرزانگان و هایا، ۲۰۱۹)، (پشوتنی زاده و همکاران، ۱۳۹۸)، (کیانی و پورفخرایی، ۲۰۱۰)، (مانش و اسلامی فر، ۲۰۱۸)
۲	خبر تحلیلی	(فتح الهی، ۱۳۹۹)، (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۹)، (صالحی، ۱۴۰۰)، (خبرگزاری تعادل، ۱۳۹۹)، (حائری نژاد، ۱۳۹۹)، (خبرگزاری ایران، ۱۴۰۰)
۳	کتاب، پایان نامه و اسناد بین المللی	(سلیمانی، ۱۳۹۳)، (حسنی و ضیائی سیستمی، ۱۳۹۵)، (تحریم‌های جامع ایران-سیاسادا- ۲۰۱۰)، (US Office of Foreign Assets Control (OFAC)، (گارفیلد و همکاران، ۱۹۹۵)

هر کدام از تحقیقات ذکر شده در بالا به گونه‌ای جزئی از کل سیستم اثرگذاری تحریم‌ها بر صنعت نفت را بررسی کرده‌اند اما آنچه تحقیق پیش رو را از دیگر تحقیقات بررسی کننده اثر تحریم‌ها بر صنعت نفت متمایز می‌سازد، نگاه جامع آن در جمع‌بندی منابع قبلی است. این تحقیق از نظر روش بکارگرفته نیز دارای نوآوری است به گونه‌ای که در داخل کشور تاکنون تحقیقی با کمک تحلیل کیفی نظریه داده بنیاد به مرور ادبیات تحقیق و منابع نپرداخته است.

روش انجام تحقیق

پژوهش حاضر، مطالعه کیفی بوده و در ابتدا با استفاده از روش نظریه داده بنیاد و کدگذاری باز، محوری و گزینشی به تحلیل گزارشات و ارائه الگوها پرداخته است. برخلاف مدل‌های قیاسی، روش داده بنیاد با یک فرضیه یا یک سوال شروع نمی‌شود. در عوض با یک توصیف خوب از مسئله و پدیده‌ای که محقق آن را برای تبیین نظریه ناکافی می‌داند شروع می‌شود. منابع داده‌ها در این راهبرد استفاده از مصاحبه عمیق، مشاهدات میدانی و اسناد و مدارکی مانند رویدادهای تاریخی، رسانه‌ها و روزنامه‌ها است.

در روش گراند تئوری با استفاده از یک دسته داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد یا یک الگو ارائه می‌شود. به طوری که این نظریه در یک سطح وسیع، یک فرایند، عمل یا تعامل را تبیین می‌کند (استراس و همکاران، ۱۹۹۷؛ رمان و همکاران (۲۰۱۷)). نظر به اینکه از میان روش‌های کیفی روش نظریه داده بنیاد جایگاه قابل توجهی در میان محققان دارد، در این تحقیق نیز از این روش جهت تحلیل منابع استفاده شده است. شیوه اصلی در این روش، گردآوری داده‌ها با استفاده از انواع کتب، مقاله، بولتن خبری، خبرهای علمی و ... است. بدین منظور ابتدا منابع اطلاعاتی در سایت‌های خبری، مقاله‌های علمی و تخصصی، نقل قول‌ها، مصاحبه‌ها شناسایی گردید، سپس با استفاده از کدگذاری اولیه، محوری و گزینشی در نرم افزار Nvivo 12 مقوله‌های فرعی و اصلی شناسایی گردیدند. در کدگذاری نزدیک ترین مفهوم به کوچکترین جزء بامعنی اختصاص می‌یابد. در نهایت پس از کدگذاری این مقوله‌های اصلی و فرعی عمده به دست آمده، به همراه تعامل‌ها و پیامدهای آنها در قالب الگوی پارادایمی به هم مرتبط شده‌اند. همچنین استراتژی اعتبارسنجی نتایج در این مطالعه نیز از طریق کنترل نتایج با کمک خبرگان امر که شاغل در شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب کشور می‌باشند، انجام گرفته و محققین یافته‌های خود را با پنج نفر از افراد مطلع تحت بررسی کنترل نموده و تفاسیر پژوهشگر به تأیید رسیده است.

شکل ۲: فرآیند انجام تحقیق

ارائه نتایج

جهت گردآوری اطلاعات این مقاله ابتدا کلید واژه های Iran oil and gas sanctions, Sanctions و اثر تحریم‌ها بر صنعت نفت و ... در منابع قابل دسترس شامل پایگاه های Google scholar، SID، magiran، Springer و مقالات کنفرانس‌های بین المللی جستجو گردید و در نهایت پس از بازنگری نهایی مطالب مهم این منابع مورد استفاده قرار گرفت. در ادامه نمونه متونی و کدگذاری بازی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته، ارائه شده است.

صحرائی و اکبریان (۱۳۹۸) در پژوهشی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی و چالش‌های اقتصادی نفت محور کشور مورد بررسی قرار داده‌اند. با تحلیل شرایط موجود (نقاط ضعف، قدرت، فرصت و تهدیدها) راهبردهای حوزه انرژی با محوریت صنعت نفت و گاز به منظور پیاده سازی اصول اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی ارائه شد. با توجه به بررسی‌های انجام شده و نتایج این پژوهش، میتوان به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و خارجی، استفاده از نخبگان علمی در سطوح بالای مدیریتی و توسعه میادین نفت و گاز به خصوص میادین مشترک به عنوان مهمترین راهبردهای صنعت نفت و گاز کشور برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی اشاره کرد.

مرادی (۱۳۹۹) در گفت و گو با دیپلماسی ایرانی ضمن تاکید بر این نکته که اساسا صنعت پتروشیمی کشور به دلیل حجم، تنوع و گستردگی محصولات و فرآورده‌هایش و نیز به واسطه میزان بالای خریداران خارجی تحریم‌پذیر نیست، پیرامون راهکار ایران برای تقابل با تحریم‌ها معتقد است به هر میزان که ما به سمت تحقق هر چه بیشتر صنایع تبدیلی پیش رویم و بتوانیم محصولات اولیه را به محصولات نهایی متنوع تبدیل کنیم، میزان آسیب‌پذیری صنایع پتروشیمی از تحریم‌های ایالات متحده آمریکا کاهش پیدا خواهد کرد، ضمن آنکه درآمدهای ارزی کشور نیز رشد چشمگیری پیدا خواهد کرد. بنابراین ما هیچ راهی جز پیگیری صنایع تبدیلی و افزایش محصولات متنوع با ارزش افزوده بیشتر نداریم.

برکشلی (۱۳۹۱) بیان می‌دارد گستردگی بخش نفت و گاز ایران، وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکتشاف، توسعه و تولید نفت و گاز و نیاز مبرم کشور به درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت و گاز سبب گردیده است تا این بخش به عنوان بخشی کلیدی برای مؤثرتر کردن تحریم‌ها از سوی ایالات متحده و اتحادیه اروپا مورد استفاده قرار گیرد.

ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶) با توجه به اینکه مقدار سطح معنی داری آزمون برای عوامل کاهش سهم شرکت ملی نفت از درآمدهای صادراتی در پی کاهش صادرات، سوء مدیریت در اجرای طرح های توسعه ای و افزایش بی رویه هزینه ها، تغییرات گسترده وزرا، معاونان و مدیران میانی، عدم ارتباط با پیمانکاران بین المللی و استفاده از پیمانکاران کم تجربه داخلی و خارجی، اولویت بندی غیر منطقی در اجرای طرح ها، کمبود و سوء مدیریت در استفاده از منابع مالی و فساد مالی و اداری و افزایش تعداد دلالت های نفتی کمتر از ۰.۵٪ است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد تأثیر این عوامل بر رکود صنعت نفت کشور از حد زیاد، بیشتر است.

صالحی (۱۴۰۰) در خبری اقتصادی عنوان می‌کند یکی از اصلی‌ترین مشکلاتی که تحریم برای ما به وجود می‌آورد، افزایش قابل توجه هزینه‌هاست. یعنی شاید ما بتوانیم با دور زدن تحریم یا پیدا کردن مسیری جدید کالای

خود را بفروشیم و پولش را نیز به کشور بیاوریم اما همین تبادل هزینه‌ای بسیار بیشتر از یک تبادل عادی دارد و از این رو تحریم برای کشور بسیار هزینه‌زاست و ما امیدواریم دولت جدید راهی برای برون رفت از آن پیدا کند. عملیات کدگذاری برای سایر تحقیقات نیز به همین منوال با کمک نرم‌افزار Nvivo صورت گرفت. تصویر زیر نشان‌دهنده لغات پرتکرار (Word Frequency) در منابع موجود است که با کمک نرم‌افزار Nvivo استخراج شده است.

شکل ۳: لغات پرتکرار به کاررفته در منابع تحقیق

با انجام فرآیند کدگذاری باز کدهای اولیه ارائه شده در جدول زیر به عنوان کدهای باز در نظر گرفته شده است.

جدول ۱: کدهای باز در شناسایی شده در این تحقیق

مرجع	کدگذاری اولیه مفاهیم (کدگذاری باز)	ف.ح.	مرجع	کدگذاری اولیه (کدگذاری)	ف.ح.
روزنامه تعادل (۱۴۰۰)	خام فروشی	۵۹	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	خودکفایی	۱
روزنامه تعادل (۱۴۰۰)	فروش مواد اولیه	۶۰	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	غیروابسته بودن اقتصاد	۲
روزنامه تعادل (۱۴۰۰)	فروش محصولات با ارزش افزوده بالاتری	۶۱	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	خودباوری	۳

ردیف	کد گذاری اولیه (کدگذاری باز)	مرجع	ردیف	کد گذاری اولیه مفاهیم (کدگذاری باز)	مرجع
۴	گران تر شدن واردات	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۲	تولید محصولات با ارزش افزوده بالا	روزنامه تعادل (۱۴۰۰)
۵	کاهش حجم صادرات	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۳	واردات	سلیمانی (۱۳۹۳)
۶	قاچاق	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۴	صادرات	سلیمانی (۱۳۹۳)
۷	کمبود ارز	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۵	درآمد دولت	سلیمانی (۱۳۹۳)
۸	فساد و رانت خواری	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۶	اخلال در استخراج، فروش، واردات و یا صادرات نفت و گاز و یا کالاها و تکنولوژی وابسته به آن	سلیمانی (۱۳۹۳)
۹	تحریم در صنایع پایین دستی این صنعت	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۷	ممنوعیت فروش مواد خام	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۰	درآمدهای نفت و گاز	بخشایش و مصطفایی (۱۳۹۲)	۶۸	ممنوعیت فروش تکنولوژی استخراج نفت	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۱	درآمد ارزی حاصل از نفت	زرقانی (۱۳۹۷)	۶۹	ممنوعیت فروش دکل‌های نفتی	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۲	به استفاده نامناسب ما از منابع هیدروکربوری	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۰	ممنوعیت سرمایه‌گذاری در این بخش توسط سرمایه - گذار خارجی	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۳	چگونگی هزینه کرد منابع حاصله	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۱	تهیه اقلام مورد نیاز مهم که گاهی از تکنولوژی روز با دور زدن تحریم‌ها	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۴	ورود کالاها و تجهیزات مورد نیاز	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۲	تهیه اقلام با هزینه بیشتر با دور زدن تحریم‌ها	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۵	تحریم صادرات نفت	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۳	تهیه اقلام بدون اثربخشی با دور زدن تحریم‌ها	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۶	تحریم در صنایع بالادستی صنعت نفت	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۴	جذب سرمایه گذار خارجی	سلیمانی (۱۳۹۳)

ردیف	کد گذاری اولیه (کدگذاری باز)	مرجع	ردیف	کد گذاری اولیه مفاهیم (کدگذاری باز)	مرجع
۱۷	تحریم در صنایع پایین دستی این صنعت	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۵	دیپلماسی با شریکان منابع مشترک	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۸	درآمدهای ارزی	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۶	تربیت و انتصاب مدیران کارآمد	سلیمانی (۱۳۹۳)
۱۹	درآمد های نفتی	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۷	سرمایه‌گذاری در بخش‌های دیگر صنعتی و اقتصادی کشور	سلیمانی (۱۳۹۳)
۲۰	سرمایه‌گذاری خارجی	زرقانی (۱۳۹۷)	۷۸	به صفر رساندن فروش نفت	روزنامه جهان صنعت (۱۴۰۰)
۲۱	ممنوعیت تأمین و فروش فرآورده های نفتی به ایران	OFAC	۷۹	تکنولوژی	روزنامه جهان صنعت (۱۴۰۰)
۲۲	سرمایه گذاری در صنعت نفت و گاز ایران	OFAC	۸۰	چگونگی ظهور و بروز تکنولوژی و نحوه به کارگیری آن	روزنامه جهان صنعت (۱۴۰۰)
۲۳	سقف سرمایه گذاری مجاز در صنعت نفت و گاز ایران	OFAC	۸۱	شاهراه ارتقای فناوری و بهره‌مندی از ابزارهای نوین	روزنامه جهان صنعت (۱۴۰۰)
۲۴	تحریم سرمایه گذاری در صنعت نفت و گاز	OFAC	۸۲	چالش سرمایه گذاران خارجی برای مشارکت در پروژه‌های نفتی ایران	ضیائی سیستمی و حسنی (۱۳۹۵)
۲۵	تحریم سرمایه گذاری یا ترکیب سرمایه گذاری های متعدد در صنعت نفت و گاز ایران	OFAC	۸۳	ترک پروژه‌ها توسط شرکت‌های خارجی	ضیائی سیستمی و حسنی (۱۳۹۵)
۲۶	سقف سرمایه گذاری مجاز در صنعت نفت و گاز ایران	رضوی و زین الدینی (۱۳۹۷)	۸۴	عدم همگام شدن با پیشرفت فناوری جهان در بخشی از پالایشگاه‌های کشور	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۲۷	تأمین فرآورده های نفتی، به ویژه بنزین	رضوی و زین الدینی (۱۳۹۷)	۸۵	ظرفیت تولید حدود ۴ میلیون بشکه نفت خام	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۲۸	سرمایه گذاری در زمینه اکتشاف، تولید و پالایش	رضوی و زین الدینی (۱۳۹۷)	۸۶	تولید واقعی ۲.۳ میلیون بشکه	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)

ردیف	کد گذاری اولیه (کدگذاری باز)	مرجع	ردیف	کد گذاری اولیه مفاهیم (کدگذاری باز)	مرجع
	نفت، گاز و همچنین گاز طبیعی				
۲۹	تولید درآمد نفتی	رضوی و زین الدینی (۱۳۹۷)	۸۷	پایین بودن ضریب بازیافت نفت خام	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۰	دسترسی به وجوه حاصل از فروش نفت خام، میعانات گازی، فرآورده های نفتی و محصولات پتروشیمی	رضوی و زین الدینی (۱۳۹۷)	۸۸	نیاز به سرمایه و تکنولوژی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۱	سیاست‌های اقتصاد مقاومتی	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۸۹	تخصص‌گرایی و تلاش برای حداکثرسازی منافع ملی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۲	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و خارجی	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۹۰	توجه به توسعه صنعت نفت به صورت تخصصی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۳	استفاده از نخبگان علمی	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۹۱	جذب سرمایه خارجی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۴	و توسعه میداین نفت و گاز به خصوص میداین مشترک	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۹۲	به روز کردن تکنولوژی‌ها در صنعت نفت	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۵	واقعی کردن قیمت حامل‌های انرژی در بخش خانگی	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۹۳	تحریم‌ها شرکت‌های بین‌المللی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۶	سرمایه‌گذاری کلان در بخش انرژی‌های نو به خصوص انرژی خورشیدی	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۹۴	توسعه صنعت نفت با سرمایه داخلی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۷	حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در زمینه انرژی‌های نو به خصوص انرژی‌های تجدیدپذیر	صحرائی و اکبریان فیضی (۱۳۹۸)	۹۵	واگذاری سرمایه‌گذاری در زنجیره تولیدات محصولات نفتی به شرکت‌های بین‌المللی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۳۸	عدم امکان تحریم پتروشیمی به دلیل حجم، تنوع و گستردگی	مرادی (۱۳۹۹)	۹۶	بحث خود تحریمی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)

ردیف	کد گذاری اولیه (کدگذاری باز)	مرجع	ردیف	کد گذاری اولیه مفاهیم (کدگذاری باز)	مرجع
	محصولات پتروشیمی و فرآورده‌هایش				
۳۹	تحقق هر چه بیشتر صنایع تبدیلی	مرادی (۱۳۹۹)	۹۷	سرمایه‌گذاری	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۴۰	تبدیل محصولات اولیه به محصولات نهایی	مرادی (۱۳۹۹)	۹۸	انتقال تکنولوژی و دانش فنی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۴۱	درآمدهای ارزی	مرادی (۱۳۹۹)	۹۹	تکنولوژی بین‌المللی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۴۲	پیگیری صنایع تبدیلی و افزایش محصولات متنوع با ارزش افزوده	مرادی (۱۳۹۹)	۱۰۰	ظرفیت تولید را برای مصرف داخلی	خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۰)
۴۳	گسترده‌گی بخش نفت و گاز ایران	برکشلی (۱۳۹۱)	۱۰۱	ظرفیت تولید	حسینی و همکاران (۱۳۹۷)
۴۴	وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکتشاف، توسعه و تولید نفت و گاز	برکشلی (۱۳۹۱)	۱۰۲	میزان تولید و درآمدهای حاصل از فروش داخلی و بین‌المللی نفت و فرآورده‌های نفتی	حسینی و همکاران (۱۳۹۷)
۴۵	نیاز مبرم کشور به درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت	برکشلی (۱۳۹۱)	۱۰۳	افزایش قیمت های داخلی حامل های انرژی	حسینی و همکاران (۱۳۹۷)
۴۶	سوء مدیریت در اجرای طرح های توسعه ای	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۰۴	افزایش سهم بودجه برای سرمایه‌گذاری در حوزه های با ارزش افزوده	حسینی و همکاران (۱۳۹۷)
۴۷	افزایش بی رویه هزینه ها	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۰۵	پیچیدگی زنجیره‌های تأمین	بنشاسته و همکاران (۱۳۹۹)
۴۸	تغییرات گسترده وزرا، معاونان و مدیران میانی	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۰۶	توجه به تابآوری هنگام طراحی زنجیره تأمین	بنشاسته و همکاران (۱۳۹۹)
۴۹	عدم ارتباط با پیمانکاران بین‌المللی	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۰۷	افزایش ظرفیت پالایشگاهها	بنشاسته و همکاران (۱۳۹۹)
۵۰	استفاده از پیمانکاران کم تجربه داخلی و خارجی	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۰۸	ناتوانی در تأمین منابع مالی	سادات موسوی اصفهانی و همکاران (۱۴۰۰)

ردیف	کد گذاری اولیه (کدگذاری باز)	مرجع	ردیف	کد گذاری اولیه مفاهیم (کدگذاری باز)	مرجع
۵۱	اولویت بندی غیر منطقی در اجرای طرح‌ها	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۰۹	عدم دسترسی به دانش فنی	سادات موسوی اصفهانی و همکاران (۱۴۰۰)
۵۲	کمبود و سوء مدیریت در استفاده از منابع مالی	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۱۰	تأمین مالی پروژه‌های سرمایه بر صنعت نفت و گاز	سادات موسوی اصفهانی و همکاران (۱۴۰۰)
۵۳	فساد مالی و اداری	ساعی و پاشنگ (۱۳۹۶)	۱۱۱	استفاده از سرمایه‌های خارجی	سادات موسوی اصفهانی و همکاران (۱۴۰۰)
۵۴	افزایش قابل توجه هزینه‌ها به واسطه تحریم	پرتال صمت (۱۴۰۰)	۱۱۲	کاهش تولید روزانه نفت خام	Farzanegan and Hayo (2019)
۵۵	دور زدن تحریم یا پیدا کردن مسیری جدید	پرتال صمت (۱۴۰۰)	۱۱۳	صادرات فرآورده‌های نفتی	Farzanegan and Hayo (2019)
۵۶	هزینه تبادل نفت	پرتال صمت (۱۴۰۰)	۱۱۴	تولید نفت و صادرات	Farzanegan and Hayo (2019)
۵۷	جلوگیری از خام فروشی	روزنامه تعادل (۱۴۰۰)	۱۱۵	وابستگی قوی به بخش نفت	Farzanegan and Hayo (2019)
۵۸	فروش محصولات با ارزش نفتی که قابل تحریم نیستند	روزنامه تعادل (۱۴۰۰)	۱۱۶	نرخ رسمی رشد اقتصادی	Farzanegan and Hayo (2019)

بر مبنای جدول قبل در این پژوهش، مدل مطلوب بررسی اثر تحریم بر صنعت نفت ایران بر اساس عناصر پارادایم نظریه داده بنیاد از ۶ مقوله اصلی و ۶۴ مقوله فرعی به شرح زیر برگرفته شده است.

جدول ۲: مقولات اصلی و فرعی مستخرج از تحلیل کیفی منابع

مقوله اصلی	کدگذاری محوری
توسعه ظرفیت تولید نفت	تحریم صنایع بالادستی نفت و گاز، توسعه میادین نفت و گاز به خصوص میادین مشترک، استفاده از نخبگان علمی، اخلال در استخراج، ممنوعیت خرید تکنولوژی استخراج نفت، تهیه اقلام با هزینه بیشتر با دور زدن تحریم‌ها، ترک پروژه‌ها توسط شرکت‌های خارجی، پایین بودن ضریب باز یافت نفت خام
توسعه ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی	ورود کالاها و تجهیزات مورد نیاز، استفاده از نخبگان علمی، پیگیری صنایع تبدیلی و افزایش محصولات متنوع با ارزش افزوده، وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکتشاف، توسعه و تولید نفت و گاز، سوء مدیریت در اجرای طرح‌های توسعه‌ای، استفاده از پیمانکاران کم تجربه داخلی و خارجی، تهیه اقلام با هزینه بیشتر با دور زدن تحریم‌ها، ترک پروژه‌ها توسط شرکت‌های خارجی، عدم همگام شدن با پیشرفت فناوری جهان در بخشی از پالایشگاه‌های کشور، انتقال تکنولوژی و دانش فنی

مقوله اصلی	کدگذاری محوری
فروش و صادرات، واردات نفت و فرآورده‌های نفتی	صادرات نفت، درآمدهای نفت و گاز، ممنوعیت تأمین و فروش فرآورده‌های نفتی به ایران، تأمین فرآورده‌های نفتی، عدم امکان تحریم پتروشیمی به دلیل حجم، تنوع و گستردگی محصولات پتروشیمی و فرآورده‌هایش، درآمدهای ارزی، نیاز مبرم کشور به درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت، سوء مدیریت در اجرای طرح‌های توسعه‌ای، استفاده از پیمانکاران کم تجربه داخلی و خارجی، هزینه تبادل نفت، خام فروشی، فروش محصولات با ارزش افزوده بالاتر، اخلاف در فروش، واردات و یا صادرات نفت و گاز و یا کالاها و تکنولوژی وابسته به آن، انتقال تکنولوژی و دانش فنی
قیمت نفت خام و فرآورده‌های نفتی	واقعی کردن قیمت حامل‌های انرژی در بخش خانگی، افزایش قیمت‌های داخلی حامل‌های انرژی
سرمایه‌گذاری جهت افزایش ظرفیت تولید نفت	گران تر شدن واردات، سرمایه‌گذاری خارجی، سقف سرمایه‌گذاری مجاز در صنعت نفت و گاز ایران، سرمایه‌گذاری در زمینه اکتشاف، تولید و پالایش نفت، گاز و همچنین گاز طبیعی، افزایش بی رویه هزینه‌ها، افزایش قابل توجه هزینه‌ها به واسطه تحریم، جذب سرمایه گذار خارجی، توسعه صنعت نفت با سرمایه داخلی، ناتوانی در تأمین منابع مالی
سرمایه‌گذاری جهت افزایش ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی	تحریم توسعه صنایع پایین دستی نفت و گاز، چگونگی هزینه کرد درآمدهای نفتی، سرمایه‌گذاری خارجی، سقف سرمایه‌گذاری مجاز در صنعت نفت و گاز ایران، تبدیل محصولات اولیه به محصولات نهایی، دسترسی به وجوه حاصل از فروش نفت خام، میعانات گازی، فرآورده‌های نفتی و محصولات پتروشیمی، افزایش بی رویه هزینه‌ها، افزایش قابل توجه هزینه‌ها به واسطه تحریم، جذب سرمایه گذار خارجی، توسعه صنعت نفت با سرمایه داخلی، واگذاری سرمایه‌گذاری در زنجیره تولیدات محصولات نفتی به شرکت‌های بین‌المللی، افزایش سهم بودجه برای سرمایه‌گذاری در حوزه‌های با ارزش افزوده، ناتوانی در تأمین منابع مالی

در نهایت در این قسمت با استناد به مقوله‌های اصلی و فرعی شناسایی شده الگوی پارادایمی حاوی شرایط علی، عوامل زمینه‌ای و عوامل مداخله‌گر شناسایی شده است.

در شکل ۴ الگوی پارادایمی بر مبنای روش گراند تئوری را نشان می‌دهد که به ما می‌گوید تحریم‌ها چگونه بر روی صنعت نفت ایران تأثیر گذارند و راهبردهای مقابله با کاهش اثرگذاری این تحریم‌ها چیست. شرایط علی نشان می‌دهد تحریم‌ها در فروش، صادرات و واردات فرآورده‌های نفتی اختلال ایجاد کرده و با محدود کردن سقف سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت منجر به کاهش سرمایه‌گذاری خارجی در افزایش ظرفیت تولید نفت و فرآورده‌های نفتی دارای ارزش افزوده بالا می‌شوند. تحریم‌ها هزینه تأمین اقلام مورد نیاز برای صنعت نفت را افزایش می‌دهند و دسترسی به درآمدهای نفتی را از بین می‌برند. تحریم‌ها باعث می‌شوند شرکت‌های پیمانکار خارجی پروژه خود را نیمه‌کاره ترک کنند.

شکل ۴: الگوی پارادایمی نشان‌دهنده شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌ای در زنجیره تأمین صنعت نفت ایران

قیمت نفت و فرآورده‌های نفتی اگر بالا باشد با فرض کاهش فروش نفت ممکن است درآمد حاصل از فروش کاهش نیابد. به عبارت دیگر پایین بودن قیمت نفت اثر تحریم‌ها را بر صنعت نفت ایران افزایش می‌دهد؛ بنابراین یکی از عوامل مداخله‌گر که شدت اثر تحریم‌ها را مشخص می‌کند بحث قیمت نفت و فرآورده‌های نفتی است.

عامل سبب تولید فرآورده‌های نفتی نیز عامل زمینه‌ای است. به هر میزان که کشور به سمت تحقق هر چه بیشتر صنایع تبدیلی پیش رود و بتواند محصولات اولیه را به محصولات نهایی متنوع تبدیل نماید، میزان آسیب‌پذیری صنایع نفتی از تحریم‌ها کاهش پیدا خواهد کرد. عدم استفاده از نخبگان علمی به بهانه‌های مختلف، عدم همگام شدن با پیشرفت فناوری جهان در بخشی از پالایشگاه‌های کشور و وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکتشاف خارجی نیز آسیب‌پذیری کشور را از تحریم‌ها افزایش می‌دهد. به‌طور کلی راهبردهای ارائه شده در این تحقیق که مبتنی بر جمع‌بندی ادبیات تحقیق با روش نظریه داده بنیاد است در سه حوزه تعریف شود. در حوزه درآمد مناسب‌ترین راهبرد کاهش تحریم‌های مرتبط با صنعت نفت است و پس از آن تقویت رابطه با شریکان جهت تسهیل صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی است.

دو راهبردی که حتی در شرایط غیر تحریمی نیز مبنای کار قرار گیرد مربوط به «بومی‌سازی محصولات وارداتی با کمک شرکت‌های دانش‌بنیان و تکیه بر توان داخلی در اجرای پروژه‌های نفت و گاز و منتظر نماندن برای حضور شرکت‌های خارجی» و «حمایت دولت جهت توسعه ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی با ارزش افزوده بالاتر مانند ایجاد پالایشگاه‌های نفتی، احداث مجتمع‌های پتروشیمیایی باهدف صادرات محصولات پتروشیمی، بهبود کیفیت بنزین و گازوئیل و دیگر فرآورده‌های نفتی از طریق شیرین‌سازی و گوگردزدایی» است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این تحقیق با کمک روش نظریه داده بنیاد به شناسایی سیستم انتقال‌دهنده اثر تحریم‌ها بر زنجیره تأمین صنعت نفت پرداخته شد. در حقیقت مقوله مرکزی در این تحقیق چگونگی تأثیرگذاری تحریم‌ها بر صنعت نفت است. لذا با استفاده از تحلیل مطالب ۱۴ مقاله، ۵ خبر تحلیلی و ۵ کتاب و پایان‌نامه به شناسایی مقوله‌های اصلی و فرعی تأثیرگذار و تأثیر پذیر در صنعت نفت پرداخته شد و ۱۱۶ کد باز شناسایی شده و آنها را ذیل ۶ مقوله اصلی قرار داده است. با استفاده از روش گراند تئوری، مقوله‌های اصلی توسعه ظرفیت تولید نفت، توسعه ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی، فروش و صادرات، واردات نفت و فرآورده‌های نفتی، قیمت نفت خام و فرآورده‌های نفتی، سرمایه‌گذاری جهت افزایش ظرفیت تولید نفت و سرمایه‌گذاری جهت افزایش ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی که متاثر از تحریم‌ها هستند شناسایی گردید. بر مبنای کدهای باز، مقولات فرعی و مقولات اصلی الگوی پارادایمی نشان دهنده عوامل علی، عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر و راهبردها شناسایی شده است.

نتایج نشان داد **عوامل علی** ناشی از تحریم‌ها از جمله اخلاص در فروش، صادرات و واردات نفت و فرآورده‌های نفتی، کاهش سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت و فرآورده‌های نفتی، افزایش هزینه تولید و توسعه و ترک پروژه‌ها توسط شرکت‌های خارجی بواسطه **شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر** نظیر وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکتشاف، عدم استفاده از نخبگان علمی، توسعه نیافتگی تولید فرآورده‌های نفتی با ارزش افزوده بالا و ... منجر به تأثیر پذیری بالای صنعت نفت ایران از تحریم‌ها گردیده است.

بر مبنای فرآیند این تحقیق راهبردهای زیر جهت کاهش اثر تحریم‌ها بر صنعت نفت ایران ارائه گردیده است.

- اولین راهبرد مهم تلاش برای برداشتن تحریم‌های نفتی است چرا که نتایج تحقیق نشان دهنده اثرپذیری بسیار بالای صنعت نفت از تحریم‌هاست. پس از آن تقویت روابط با شریکان راهبردی به منظور صادرات نفت خام و فرآورده‌ها اهمیت ویژه‌ای دارد.
- دومین راهبرد نظر به هزینه بالای تولید نفت و فرآورده‌های آن، بومی سازی محصولات وارداتی با کمک شرکت‌های دانش‌بنیان است. تکیه بر توان داخلی در اجرای پروژه‌های نفت و گاز و منتظر نماندن برای حضور شرکت‌های خارجی از جمله راهبرد مهم در خصوص بی‌اثرسازی تحریم‌ها بر صنعت نفت است.
- و راهبرد بلندمدت دیگر که اگر در سالیان گذشته به نحو مطلوب انجام می‌گرفت شاهد کاهش اثرپذیری صنعت نفت از تحریم‌ها بودیم، حمایت دولت جهت توسعه ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی با ارزش افزوده بالاتر است. این راهبرد می‌تواند با ایجاد پالایشگاه‌های نفتی (به‌ویژه در مقیاس کوچک)، احداث مجتمع‌های پتروشیمیایی با هدف صادرات محصولات پتروشیمی، بهبود کیفیت بنزین و گازوئیل و دیگر فرآورده‌های نفتی از طریق شیرین سازی و گوگردزدایی تحقق یابد.

به عنوان پیشنهاد برای تحقیق آتی در ابتدا می‌توان مطابق با متدولوژی تحقیق حاضر به عارضه‌یابی و شناسایی مشکلات بخش‌های اقتصادی و اجتماعی دیگر مثل بازار مسکن، بازار فولاد و ... پرداخت. همچنین با کمک فاکتورها، متغیرها و ارتباطات شناسایی شده در این تحقیق و مبتنی بر روش پویایی‌شناسی سیستم‌ها مدل علت و معلولی را شناسایی کرد

و به اجرا و شبیه‌سازی مدل توسعه داده شده پرداخت و سپس اثر کمی اجرای هر کدام از راهبردهای ذکر شده در بالا را بر روی درآمد صنعت نفت سنجید و نتایج حاصل از اجرای راهبردهای فوق را ارائه داد.

فهرست منابع

- * محمد صیادی، فریدون برکشلی، (۱۳۹۱)، اثرات کوتاه مدت و بلندمدت تحریم‌های بین‌المللی نفتی بر بخش انرژی ایران، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، گزارش راهبردی، شماره ۱۵۵.
- * احمدساعی، مریم پاشنگ، (۱۳۹۶)، موانع توسعه صنعت نفت در آینده با بررسی عوامل رکود صنعت ایران در دوره زمانی (۱۳۸۳-۱۳۹۳)، فصلنامه راهبرد / سال بیست و ششم / شماره ۸۴ / صص ۷۵-۵.
- * از تحریم تا توسعه، محسن حائری نژاد، <https://jahanesanat.ir/?p=59181>
- * آرزو بنشاسته، هادی صاحبی، محمدسعید جبل‌عاملی، (۱۳۹۹)، طراحی زنجیره تأمین تاب‌آور در صنعت نفت تحت ریسک‌های عملیاتی و اختلالی: مطالعه موردی، پژوهش‌های سیاستگذاری و برنامه‌ریزی انرژی، دوره ۶، شماره ۲.
- * بخشایش، الهام و مصطفایی، هاجر، ۱۳۹۲، بررسی آثار تحریم‌های اقتصادی بر دو صنعت نفت و گاز در ایران، کنفرانس بین‌المللی اقتصاد در شرایط تحریم، بابلسر، <https://civilica.com/doc/241977>
- * احسان ولدان زرقانی، (۱۳۹۷)، بررسی چگونگی اثرگذاری تحریم‌های صنعت نفت و گاز بر متغیرهای کلان اقتصادی کشور با پافشاری بر مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت، پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی سال سوم، شماره ۵.
- * علیرضا سلیمانی، (۱۳۹۳)، تأثیر تحریم بر صنعت نفت ایران، پایان‌نامه ارشد حقوق تجارت بین‌الملل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- * حمیدرضا صالحی (۱۴۰۰)، بحران صنعت نفت در صادرات، <https://smtnews.ir/index.php/direct/577>
- * خبرگزاری ایرنا، چهره بدون تحریم صنعت نفت ایران، کد خبر: ۸۴۳۰۳۶۴۳، www.irna.ir/news/84303643.
- * دلاوری، علیخانی و نادری (۱۳۹۲)، تجزیه و تحلیل اثرات قیمت نفت و گاز طبیعی بر محصولات پتروشیمی ایران: مطالعه موردی متانول، فصل‌نامه اقتصاد مالی، شماره ۲۴، تابستان ۱۳۹۲.
- * صادق صحرايي، لیلا اکبریان فیضی، (۱۳۹۸)، راهبردهای اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی با محوریت صنعت نفت و گاز کشور، ششمین کنگره ملی تحقیقات راهبردی در شیمی و مهندسی شیمی،
- * رضا راعی، حسین کرمی، (۱۳۹۴)، بررسی پتانسیلهای بالقوه بورس انرژی در اجرای سیاستهای اقتصاد مقاومتی و شفافیت اطلاعات بازار سرمایه، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، سال چهارم، شماره سیزدهم، بهار ۱۳۹۴، صفحه ۱۶۷-۱۹۴.
- * زینب سادات موسوی اصفهانی، ابومحمد عسگرخانی، منصور عطاشنه، (۱۴۰۰)، سیاستهای جمهوری اسلامی ایران در صنعت نفت پس از انقلاب با تأکید بر چالشهای مالی و حقوقی، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی.

- * احمد ساعی و مریم پاشنگ، (۱۳۹۶)، موانع توسعه صنعت نفت در آینده با بررسی عوامل رکود صنعت ایران در دوره زمانی (۱۳۸۳-۱۳۹۳). راهبرد، ۲۶(۸۴)، ۷۵-۵۹.
- * سید حسین حسینی، حامد شکوری گنجوی، عالیه کاظمی، (۱۳۹۷) مدلی برای افزایش منافع ملی حاصل از سیستم عرضه نفت ایران در بازار جهانی (رویکرد سیستمی)، پژوهش‌های مدیریت در ایران دوره ۲۲، شماره ۳ (پیاپی ۱۰۱).
- * سید محمدحسن رضوی، فاطمه زین الدینی، اثر بازگشت تحریم‌های ثانویه آمریکا بر صنعت نفت و گاز ایران: فرصت‌ها و تهدیدها، مطالعات حقوق انرژی، دوره ۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۷.
- * سیدحسین ضیائی‌سیستانی، علیرضا حسینی، (۱۳۹۵)، تأثیر تحریم بر صنعت نفت ایران، انتشارات کتاب آوا.
- * صمدی فروشانی، مرضیه و حسین زاده، مهناز و مهرگان، محمدرضا، (۱۳۹۸)، تحلیل دینامیکی مدیریت درآمد نفت ایران با تأکید بر کیفیت نهاد حاکمیت کاربردی از رویکرد پویایی سیستم، دومین کنفرانس ملی انجمن ایرانی پویایی‌شناسی سیستم‌ها، تهران.
- * عبور صنعت نفت از تحریم‌ها، روزنامه تعادل، ۱۳۹۸، شماره ۴۷۵.
- * فتح آبادی، عبدالرحمن (۱۳۹۹)، خیز تحریم‌ها برای صنعت پتروشیمی، عبدالرحمن فتح آبادی، کد خبر: ۱۹۹۵۰۸۰.
- * کجا تحریم را بی‌اثر کردیم؟ "تجهیزات سرچاهی صنعت نفت"، از وابستگی به آمریکا تا خودکفایی به‌دست مهندسان ایرانی، <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/09/08/2398134>
- * مهرآرا، محسن و نیکی اسکویی، کامران، (۱۳۸۵)، تکانه‌های نفتی و اثرات پویای آن بر متغیرهای کلان اقتصادی، مجله پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۳، صفحات ۹-۳۲.
- * وحید رجبیان، رضا طالبلو، حمیدرضا ارباب، (۱۳۹۹)، سرمایه‌گذاری در صنعت نفت و گاز با استفاده از تخمین مصرف نفت خام و گاز طبیعی در ایران با رویکرد مدل VECM، دانش سرمایه‌گذاری، دوره ۹، شماره ۳۴، صفحه ۱۰۹-۱۲۶.
- * هدایت فرخانی، سید نصرالله ابراهیمی، میلاد کاظمی، (۱۳۹۷)، بررسی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و جایگاه و چگونگی اجرای این سیاست‌ها در صنعت نفت و گاز ایران، پژوهشنامه دانش حقوق مالیه.
- * هومن پشوتنی زاده-حامد خامه چی، (۱۳۹۸)، بررسی سیاست‌های راهبردی اقتصاد سیاسی نفت و تحریم‌ها بر تولید ناخالص داخلی کشور با استفاده از پویایی‌شناسی سیستم‌ها-، پژوهشنامه علوم سیاسی سال چهاردهم، شماره ۴ (پیاپی ۵۶)
- * اسماعیل احمدی، محمد حسن ملکی، رسول ثانوی فرد، محمدرضا فتحی، (۱۳۹۹)، ارائه مدلی برای آینده پژوهشی زنجیره تأمین صنعت نفت با رویکرد نرم، پژوهشنامه مدیریت در ایران، دوره ۲۴، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹.
- * Esfahani, H.S., Mohaddes, K., Pesaran, M.H. (2014), An empirical growth model for major oil exporters, Journal of Applied Econometrics, 29(1), 1-21.

- * Farzanegan, M. R., and B. Hayo, (2019), Sanctions and the Shadow Economy: Empirical Evidence from Iranian Provinces, *Applied Economics Letters* 26 (6): 501–505. doi:10.1080/13504851.2018.1486981.
- * Farzanegan, M.R., (2011), Oil Revenue Shocks And Government Spending Behavior In Iran, *Energy Economics*, Vol. 33, PP. 1055–1069.
- * Manesh, M. M., & Eslamifar, G. (2018), A system dynamics model to investigate the mismanagement share of sanction effects on Iran's oil and gas projects: A case study of South Pars field.
- * Roman D J, Osinski M, Erdmann R H., (2017), The construction process of grounded theory in administration. *Contaduría Administración*, 62(3): 985-1000.
- * Strauss, Anselm, and Juliet M. Corbin, (1997), *Grounded theory in practice*. Sage,.
- * Kiani, Behdad, and Mohammad Ali Pourfakhraei (2010), A system dynamic model for production and consumption policy in Iran oil and gas sector, *Energy Policy* 38.12: 7764-7774.
- * The Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act of 2010 (CISADA).
- * US Office of Foreign Assets Control (OFAC), Iran Sanctions FAQ, clause 2.1.

Presenting a model of how sanctions affect the investment chain until the exploitation of Iran's oil industry using the Grounded Theory

Abbas Ayaran

Department of industrial management, Rasht branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran
Email: ayaran.ieee@yahoo.com

Mehdi Fadaei Eshkiki

Corresponding Author
Department of industrial management, Rasht branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran
Email: fadaei@iaurasht.ac.ir

Mehdi Homayounfar

Department of industrial management, Rasht branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran
Email: homayounfar@iaurasht.ac.ir

Hossein Amoozad

department of industrial engineering, nowshahr branch, islamic azad university, nowshahr, iran
Email: amoozad92@yahoo.com

Abstract

The imposition and intensification of unilateral US sanctions against our country require us to recognize how this sanction affects and what makes their effects intensify. In this research after studying the available researches by grounded theory method and analyzing the context of the books, articles, analytical news, etc., the paradigm model that transfers sanctions effect on oil and oil products export and oil revenues are extracted. Results show that causal factors that come from sanctions such as decreasing foreign investment in the oil industry and oil products, problems in the sale, export, and import of oil and oil products, increase in the cost of producing and development, and leaving projects by foreign companies due to basically situations such as technological dependence to new technology discovering, lack of using scientific elites, underdevelopments of producing oil products with high value-added, etc. make that sanctions affect a lot on the Iranian oil industry.

Keywords: Oil Sanctions, Iran Oil Industry, Grounded Theory, Internal and External Investment in the Oil Industry